

AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİ'NE TEPKİLER: TÜRKİYE'NİN DAHA İYİ BİR ALTERNATİFİ VAR MI?

Mustafa Acar

Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Özet

Bu yazıda Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelikten daha makul bir alternatifinin olup olmadığı konusu irdelenmektedir. Önce değişik toplum kesimlerinin AB üyeliğine gösterdiği tepkiler, bu tepkilerin Kopenhag Kriterleri ve Katılım Ortaklığı Belgesinden sonra uğradığı kırılmalar üzerinde durulmuş, daha sonra da içinde bulunduğumuz tarihsel ve toplumsal koşullar çerçevesinde ülkemizin önünde bulunan başlıca seçenekler değerlendirilerek, AB'ye üyelik konusunda takınılması gereken en uygun tavrın ne olduğu tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, AB Üyeliği'ne Tepkiler, Türkiye'nin Bütünleşme Alternatifleri.

Abstract

Reactions To The Eu Membership: Is There A Better Alternative To The EU?

This article discusses whether Turkey has a better alternative than the EU membership. First, it evaluates the reactions to the EU membership of different circles in Turkish society, with an emphasis on the shifts and changes in these reactions in the aftermath of the Copenhagen Criterion and Accession Partnership agreement. Then, it investigates the feasibility and benefits of the three possible alternatives Turkey faces under current circumstances: status quo, integration with the Muslim World and the EU membership.

Keywords: EU, Reactions to EU membership

1. GİRİŞ

Türkiye tarihinin en kritik dönemeçlerinden birini yaşıyor. Kasım 2000 ekonomik krizinin sarsıntıları henüz atlatılmadan Cumhuriyet tarihinin kuşkusuz en ağır bunalımı olan Şubat 2001 krizinin patlak vermesi, Türkiye'de pek çok şeyi altüst etmiş durumda. IMF ile 1999 sonlarından itibaren yürütülmeye başlanmış olan istikrar programının çökmesinin ardından, aylardır Türkiye Dünya Bankası eski Başkan Yardımcısı Kemal Derviş'in öncülüğünde krizden çıkış yolu arıyor. Umutların bağlandığı güz ayları tam girerken ABD'nin 11 Eylül'de uğradığı terörist saldırılar dolaylı olarak işleri yeniden zora sokmuş durumda. Yıl başından beri ekonomik ve siyasi krizin kamuoyunun bütün gündemini meşgul etmesi nedeniyle fazla üzerinde durulmayan, kamuyounda yeterince tartışılmayan bir belge, AB'nin Türkiye'ye sunduğu Katılım Ortaklığı Belgesi'ne (KOB) cevap niteliğinde olan Ulusal Program (UP). Genel olarak bakıldığında UP demokratik, ekonomik ve siyasal birçok açıdan umut verici düzenlemeler vaadi içeren bir belge.

Ancak, altını çizdiğim gibi, belgedeki bir çok düzenleme kesin takvim içeren somut düzenleme olmaktan çok, birer vaatten ibaret. Bundan önceki birçok başka projede olduğu gibi uygulamada yine sıkıntılar doğması, ertelemeler ya da vaatlerin yerine getirilmemesi endişesi mevcut.

Bu arada ne zaman dış dünya ile ilişkiler yoluna girer gibi olsa patlak veren kimi olaylar da düşündürücüdür. Yakın geçmişte yaşadığımız bazı olayları satır başları halinde hatırlayalım: Fransa'nın sözde Ermeni soykırımını tasarısını onaylaması, öteki Avrupa parlamentolarının da konuyu gündemlerine almaları, Türkiye'nin buna gösterdiği resmi ve gayri resmi tepkiler, Fransız mallarını boykot etmekten elçilik önünde bayrak yakmaya varan gösteriler, KOB'nin açıklanmasının ardından Kıbrıs ve Ege gibi konular gerekçe gösterilerek AB'ye gösterilen veya gösterilmesi istenen reaksiyon... Diyarbakır Emniyet Müdürü'nün faili meçhul bir cinayete kurban gitmesi, türban yasağına direnişin sürdüğü Marmara İlahiyat Fakültesi dekanının saldırıya uğraması, derken devletin tepesinde patlak veren siyasi kriz ve onun ateşlediği ekonomik kriz, esnaf ve işçi gösterileriyle kendini belli eden toplumsal huzursuzluk. İçeride bunlar olur ve krizin sarsıntısı yaşanırken bu kez ABD'nin 11 Eylül'de faili meçhul terörist saldırılara uğraması. O gün bu gündür tüm dünya gündeminin Taliban-Üsame Bin Ladin-Terörizmle savaş tartışmalarına kilitlenmesi. Tüm bunlar nedenleri ve ima ettiği sonuçlar, topluma ve insanlığa fayda ve maliyeti üzerinde uzun uzun düşünmeyi gerektirecek önemde konular.

Böylesi karışık ortamlarda sağlıklı, sağduyulu ve soğukkanlı düşünmek kolay değil. Bu tür bulanık ortamlarda eskilerin deyişiyle "sapla samanın birbirine karıştırılması," duyguların mantığa baskın çıkması ve sonuçta maliyeti faydasından yüksek fevri tepkiler verilmesi muhtemeldir. AB üyesi bir Türkiye son yaşadığımız ağır ekonomik krize benzer bir kriz yaşar mıydı? AB'ye üye olmak Türkiye'yi böler mi, yoksa çok ihtiyaç duyduğumuz ekonomik ve siyasi istikrarı pekiştirir mi? Kafaları karıştıran daha birçok sorunun gündemde olduğu bir dönemde soğukkanlı düşünmeye, panik halinde ölçsüz tavırlar sergilememeye her zamankinden daha çok ihtiyaç vardır. AB ile ilgili olarak, özellikle KOB'nin yayınlanmasından sonra daha sık duyulmaya başlayan "haçlı ordusu," "bizi bölmek isteyenler" türünden nitelermeler hiç de hayra alamet olmayan gelişmelerdir. Daha ilginç bir gelişme, eskiden Avrupa ile bütünleşmekten yana olan çevrelerin giderek bu konuda daha isteksiz hale gelirken, tersine eskiden Avrupa'yı haçlı klübü diyerek reddeden çevrelerin tavır değiştirmeleri ve konuya daha sıcak bakar hale gelmiş olmalarıdır.

Bu çerçevede bu yazıda, Türkiye'nin AB üyeliğinden daha makul bir alternatifinin olup olmadığı, Kopenhag kriterlerini reddetmenin ima ettiği alternatifin Türkiye açısından cazip bir tarafının bulunup bulunmadığı konusu

irdelenmektedir¹. Önce değişik toplum kesimlerinin AB üyeliğine gösterdiği tepkiler üzerinde durulacak, daha sonra da içinde bulunduğumuz tarihsel ve toplumsal koşullar çerçevesinde ülkemizin önünde bulunan başlıca seçenekler değerlendirilerek AB'ye üyelik konusunda takınılması gereken en uygun tavrın ne olduğuna ilişkin bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

2. KOPENHAG'TAN ÖNCE, KOPENHAG'TAN SONRA

Hemen her önemli kültürel-toplumsal olayda olduğu gibi bu konuda da Türkiye tam bir tepkiler mozayiki görüntüsü sergilemektedir. Bir aşırı uçta Avrupa kaderimizdir, ne pahasına olursa olsun girelim diyeninden, öteki aşırı uçta “Avrupa mı, zinhar uzak olsun” diyenine kadar birbiriyle uzlaştırılması zor bir çok değişik tepkiye rastlanabilmektedir. Sözkonusu tepkilerin her birini ayrı ayrı ele almak bu yazının hacmine sığmaz; ancak kabaca bu tepkilerin iki kategoride toplanması mümkündür: Birinci kategoride AB üyeliğine ya ilke olarak karşı, ya da şartları ağır bulduğu için soğuk bakan kesimler olup bunlar Jakoben Batıcılar, Radikal İslamcılar ve mutlak devletçi resmi çevrelerden oluşmaktadır. AB üyeliğine sıcak bakan ikinci kategoride yer alanlar ise İkinci Cumhuriyetçiler, sivil toplumcular ve ılımlı muhafazakar dindar kesimdir. İlk bakışta paradoksal gibi duran bu ayırım Türk toplumunun son yıllardaki sosyolojik evrimi konusunda da kimi ipuçları verecek niteliktedir. Bu bağlamda altı önemle çizilmesi gereken bir nokta, AB üyeliğine tepkilerin son yıllarda ciddi bir kırılmaya uğradığı, bu çerçevede “Kopenhag kriterlerinden önce” ve “Kopenhag kriterlerinden sonra” şeklinde bir ayırım yapılmasının oldukça işlevsel olabileceğidir. Çünkü yukarıda sözü edilen toplumsal kesimlerin bir bölümünün Avrupa ile bütünleşme konusundaki görüşlerinde Kopenhag kriterlerinden sonra ciddi kaymalar, kırılmalar veya değişiklikler meydana gelmiştir. Yukarıda yelpazenin aynı kanadında yer almaları tuhaf görülebilecek bazı kesimlerin aynı kanatta bu şekilde biraraya gelmeleri en iyi bu olguyla açıklanabilecek bir durumdur.

“Kopenhag kriterlerinden önce” şeklinde betimleyebileceğimiz önceki dönemlerde Jakoben Batıcılar ve devleti en üst değer gören resmi-bürokratik çevrelerin arzusu Avrupa ile mutlaka bütünleşmekten yanadır. Onların gözünde Avrupa modernliğin, çağdaşlığın, ilerlemenin, “muasır medeniyet”in sembolüdür. Onlar için, içinde bulunduğumuz geri kalmışlık çemberinin kırılabilmesi, ilerleyebilmemiz ve çağdaşlaşabilmemiz ancak, Doğu medeniyetini terk edip Batı medeniyetinin bir parçası olmaya bağlıdır. Bu anlayış, taşıdığı abartılı romantik unsurlarla birlikte, üç aşağı beş yukarı Avrupa ile bütünleşmenin somut olarak bize neye malolacağına belli olmaya başladığı yakın zamanlara kadar bu şekilde devam etmiştir.

¹ Bu yazıyı bütünler biçimde Avrupa Birliği'nin ne olup ne olmadığı ve Türkiye-AB ilişkilerinin gelişimi Acar (2001)'de ele alınmıştır.

Ancak ne zaman ki AB'ye üyelik ilk kez ciddi bir alternatif olarak gündeme gelmiş ve bu işin bugünkü tekelleşmeye ve yükseltilmiş gümrük duvarları ardında yüksek kâr marjlarına dayalı bir ekonomik, ve sivil iradenin hakim olmadığı bir bürokratik-siyasi yapıyla mümkün olmayacağı anlaşılmış, o zaman Avrupa ile bütünleşme yönündeki bu tavır ciddi kırılmalara uğramıştır.

AB'nin üyelik için önümüze koyduğu şartlar, Türkiye'nin ulusal güvenlik, bölünme tehlikesi, yerel sanayilerin korunması vb. çeşitli gerekçelerle bugüne değin uygulayageldiği ekonomik ve siyasi kalıplara uymamakta, bu alanlarda Türkiye'yi yeni politikalar benimsemeye zorlamaktadır. İstenen değişiklikler azınlıklara kültürel haklarının tanınmasından işkencenin önlenmesine, MGK'nın statüsünün değiştirilmesinden enflasyonun düşürülmesine, sübvansiyonların azaltılmasından korumacılığın kaldırılması ve ekonominin rekabete açılmasına kadar bir dizi açılım içermektedir. Bu durum doğal olarak statükonun devamından yana olan çevrelerin beklentileriyle uyumamaktadır. Kopenhag kriterlerinden sonra resmi ve özel Batıcı-korumacı-devletçi kesimlerin AB ile bütünleşme konusunda sergilediği isteksizlik, kırgınlık ve ayak diretici tavrın özünde bu rahatsızlığın yattığı söylenebilir.

Ancak öteden beri modernleşme ve Batılılaşma yanlısı olup da, Cumhuriyetin demokratikleşme ve hukukun üstünlüğünün sağlanması yönünde yeni açılımlar yapması gerektiğini uzun süredir savunan, bir kısmı İkinci Cumhuriyetçiler olarak anılan bir grup aydın ve onların takipçilerinin yukarıdaki gruptan ayrılması gerekmektedir. Onlar için Avrupa ile bütünleşme Cumhuriyetle birlikte içine girilmiş olan Batıya doğru yürüyüş sürecinin doğal bir uzantısıdır. Bu gruptaki aydınlar ekonomik ve siyasal alanlarda evrensel standartların yakalanması gerektiği yönündeki çizgilerini tutarlı biçimde sürdürmektedirler. Öte yandan, vatan-millet-Türklük kavramlarına büyük bir vurgu yapan milliyetçi-mutlak devletçi-Türkçü kesimin çoğunlukla Avrupa'ya soğuk bakan tavrının eskiden olduğu biçimde sürdüğü söylenebilir. Bu tartışma çerçevesinde ortaya çıkan en ilginç gelişme, eskiden konuya soğuk bakan dindar kesimin büyük bir bölümünün sonradan AB ile bütünleşmeye sıcak bakmaya başlamasıdır.

Dindar kesimin bu konudaki tepkisi, daha doğrusu tepkileri en az Batıcı kesimin tepkileri kadar çok renkli bir görüntü arz etmektedir. Dindar kesimden kasıt dinini ciddiye alan, büyük çoğunluğuyla muhafazakar, geleneksel değerlere bağlı ve genellikle beş vakit namaz gibi dini vecibelerini yerine getiren insanların oluşturduğu geniş kitledir². Anlaşılacağı üzere "siyasal İslamcı" olarak

² Burada yanlış anlamalara meydan vermemek için bir noktaya açıklık getirmek gerekmektedir: Ülkemizde nüfus cüzdanında dini İslamdır yazan ve kendini Müslüman kabul eden, ancak günlük yaşamının düzenlenmesinde hemen hiç bir dini kuralı en azından görünürde uygulamayan azımsanamayacak bir kitle mevcuttur. Bu insanlar elbette ki, kendilerini öyle tanımladıkları müddetçe, Müslüman kabul edilmelidirler; ancak AB üyeliğine tepkileri açısından bu kitlenin, burada "dindar-İslamcı" olarak tanımlanan grubun dışında sayılması daha makul görünmektedir.

nitelendirilen ve daha çok kapatılan RP ve FP, şimdilerde de AK Parti ile Saadet Partisi şemsiyesi altında toplanan kesim bu geniş kitlenin küçük bir alt kümesidir. Burada yine altı çizilmesi gereken bir nokta Radikal İslamcı kesim ile ılımlı muhafazakar dindar kesim arasında bir ayırımın yapılması gerektiğidir.

İlimli dindar kesim ile radikal İslamcı kesimin öteki birçok konuda olduğu gibi AB üyeliğine karşı verdikleri tepkiler de birbirinden farklıdır. Eski dönemlerde çok belirgin olmayan bu fark, Kopenhag kriterlerinden sonra daha belirgin hale gelmiştir. Kopenhag kriterlerinden önce (28 Şubat sürecinden önce demek belki daha doğru olur), sözü edilen dindar ve İslamcı kesimin ezici bir çoğunluğu Avrupa ile bütünleşmeye tarihsel, ideolojik ve dinsel nedenlerle soğuk bakmaktaydı. Onlar için Avrupa tarihi düşmandı, Avrupa Topluluğu bir Hristiyan klübüydü, bizi hiç bir zaman aralarında görmek istemezdi. Sayısal açıdan marjinal bir grubu oluşturan radikal eğilimli olanlarına göre Avrupa ile dost olmak “Allah’ın düşmanlarıyla dost olmaktı,” dolayısıyla yanlıştı. Kısaca bu kitleler için AB kendisinden uzak durulması gereken bir oluşumdur.

Oysa Refahiyol hükümetinin iktidara gelmesinden sonra, kısaca 28 Şubat süreci olarak anılan süreçte yaşananlar ılımlı dindar muhafazakar kesimlerle radikal İslamcılarının yollarını ayırmıştır. Radikal İslamcı denebilecek marjinal bir grup ile aşırı gelenekçi bazı cemaatler hala ideolojik ve dini nedenlerle AB’ye karşı çıkmaya devam ederlerken,³ dindar kesimin öteki alt-gruplarının büyük çoğunluğu eski muhalif tavırlarını şu veya bu ölçüde yeniden gözden geçirme gereği duymuşlardır. Kısaca 28 Şubat ve Kopenhag kriterleri ılımlı muhafazakar dindar kesimin AB ile bütünleşme konusundaki tutumunda ciddi kaymalar, değişmeler ve revizyonlar ortaya çıkarmıştır.

Bunlardan MNP-MSP-RP-FP-SP geleneğinde örgütlenmiş olan bölümü, RP’nin kapatılması ve o çerçevede gündeme gelen baskılardan sonra “Hristiyan klübü” söylemini bir kenara bırakıp AB’ye daha olumlu bakmaya başlamıştır. İnsan hakları ve özgürlükçü demokrasinin faziletinin kavranıp Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin iyi bir başvuru mercii olduğunun keşfedilmesi de yine aynı dönemde olmuştur⁴. Kısaca “siyasal İslamcı” olarak nitelendirilen kesimin AB konusundaki tavır değişikliğinin daha çok insan hakları ve siyasal özgürlüklerle ilgili endişelerden kaynaklandığı söylenebilir.⁵ Aktif siyasetle ilgilensin ilgilenmesin dindar kesimin bir bölümü Batı Avrupa’daki laiklik anlayışının görece

³ İslamcılıktan sapmakla ve liberalleşmekle eleştirilen bir grup insanın AB’ye sıcak bakmasının “Avrupa’nın kokuşmuş ayağını öpmek” olarak nitelendirilmesi (Albayrak, 2000), bir grup radikal İslamcının konuya bugün de hangi çerçevede bakmakta olduğu konusunda bir fikir vermektedir.

⁴ RP’nin kapatılmasıyla ilgili davada AİHM’nin Türk Anayasa Mahkemesi’nin kararını onaylaması AİHM’nin tarafsızlığı ve objektifliği konusunda belirli bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu kararın hukuki bir değerlendirmesi için bkz. Erdoğan 2001c.

⁵ FP’nin kapatılmasından sonra ilk kez ikiye ayrılan MSP-RP geleneğinin yenilikçi kanadı olan AKP gelenekçi kanada oranla daha bütünleşmeci ve dışı dönük bir çizgi izleyeceği izlenimi vermektedir.

yumuşak, insan hakları ve özgürlüklerinin de görece daha gelişmiş olduğu gerçeğinden hareketle eski karşıt tavırlarını bir kenara bırakıp, daha bütünleşme yanlısı bir çizgi izlemeye başlamışlardır. Yine İslamcı olarak nitelendirilen bazı aydınlar ve yazarlar da açıklık ve dünya ile, dolayısıyla AB ile, bütünleşmenin kendi içine kapanmasına oranla Türkiye'nin önüne yeni ufuklar açabileceği düşüncesinden hareketle AB üyeliğine sıcak bakmaya başlamıştır⁶. Yapılan kamuoyu yoklamaları da özellikle özgürlükler, yeni iş bulma olanakları, ülkenin kalkınması, hayat standardı ve refah düzeyinin yükselecek olması gibi nedenlerle halkın çoğunluğunun AB üyeliğine taraftar olduğunu ortaya koymaktadır⁷.

Bütün bu gelişmeler ışığında, 28 Şubat süreci, Kopenhag kriterleri ve Katılım Ortaklığı Belgesi'nden sonra şu anda kimler AB üyeliğine karşı/isteksiz/soğuk, kimler taraftar/ istekli/sıcak sorusu yeniden sorulacak olursa, kısaca değişimden yana olan, açıklık, serbestlik, rekabet ve piyasa ekonomisi, demokrasinin evrensel standartları ve hukukun üstünlüğü gibi kavramları öne çıkaran aydınlar, İkinci Cumhuriyetçiler ve halkın büyük bölümünün bu bütünleşmeye sıcak baktığı, buna karşılık devlet-millet-vatan kavramlarına büyük bir vurgu yapan, statükoyu değiştirmenin ülke bütünlüğünü tehlikeye düşüreceğini düşünen, Türkiye'nin bu tür açılımlara henüz hazır olmadığı kanısında olan, rekabete açılmanın yerli ekonomiyi çökerteceği görüşünü paylaşan resmi veya özel çevrelerin de sözkonusu bütünleşmeye pek sıcak bakmadığı, hatta çeşitli dozlarda karşı çıktığı söylenebilir.⁸

3. AVRUPA'DAN BAŞKA GİDECEK YER VAR MI?

İçinde bulunduğumuz tarihsel ve toplumsal koşullar altında ülkemizin önünde başlıca üç seçeneğin olduğu söylenebilir. Bu bölümde sözkonusu seçeneklerin bizim için neyi ifade ettiği üzerinde durulacaktır.

⁶ AB üyeliğine tepkiler konusunda İslamcı aydınların görüşleri için örneğin bkz. Bulaç (2000), Türkçü-milliyetçi eğilimleri ağır basan aydınların görüşleri için örneğin bkz. Alkan (2000), Diyanetin bakış açısını yansıtan bir görüş için bkz. Yılmaz M.N. (2000). Ayrıca AB ile bütünleşmenin ekonomik boyutunun öne çıkarılıp, siyasi uyumun zamana bırakılması gerektiği yolunda bir görüş için bkz. Yılmaz B. (2000). Radikal eğilimli İslamcı kesimin tutarlı bir biçimde AB ile bütünleşmeye karşı çıkan görüşler için bkz. Akit Gazetesi ve Gerçek Hayat (muhtelif sayılar). Buna karşılık Yeni Şafak ve Zaman gibi gazetelerde daha liberal, AB ile bütünleşmeye daha sıcak bakan görüşlere rastlanmaktadır. İslamcılık ve İslamcılar üzerine dışardan bir gözlemci ve araştırmacı olarak tanınan Ruşen Çakır, İslamcıların Avrupa'ya karşı on yıl öncesine kadar takındıkları tavırla, bugün geldikleri nokta arasındaki ciddi farka dikkat çekerek, "İslamcı" kesimde AB'ye karşı son yıllarda görülen tutum değişikliğini "İslamcıların Batıcılışması" olarak değerlendirmektedir (Çakır, 1999).

⁷ Kamuoyu araştırma kuruluşu ANAR'ın yaptığı anketlere göre Türk halkının %70'den fazla bir bölümü AB üyeliğini desteklemektedir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Türkiye Gündemi 2000 Araştırmaları (2001): 103-109.

⁸ Eskiden siyasal İslamcılarının dilinden duymaya alışık olduğumuz "Haçlı zihniyeti," "Avrupa'nın bizi yok etme çabası" gibi kavram ve değerlendirmelerin son dönemlerde daha çok resmi çevrelerden ve yayın organlarından duyulur hale gelmesi ilginçtir.

1. Statükonun korunması: AB üyeliğinin gerekli kıldığı adımların atılmayıp mevcut siyasal ve iktisadi yapının aynen devam ettirilmesi ve böylece AB'nin dışında kalınmasının muhtemelen bizi götüreceği nokta üçüncü sınıf bir Ortadoğu ülkesi olarak kalmak olabilir. Türkiye'nin "dünyanın birinci ligindeki ülkeler" arasında yer alması, bulunduğu bölgede ve dünyada güçlü, güvenilir, istikrarlı ve saygın bir yerinin olması oldukça arzu edilir bir durumdur. Ancak ülkenin bu bağlamda durumunun iyileştirilmesi, mevcut eksiklerin iyi tespit edilmesine ve bunların giderilmesine yönelik adımların atılabilmesine bağlıdır. Türkiye ekonomik ve siyasal göstergeler açısından dünyanın birinci ligindeki ülkeler denilen refah düzeyi yüksek, kişi başına geliri 15 bin doların üzerinde, çoğulcu demokrasi ve piyasa ekonomisine sahip ülkelerle karşılaştırıldığında bazı olgusal gerçekler hemen göze çarpmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti 80 yıla yaklaşan tarihinin 30 yılını demokrasisiz, tek parti yönetimiyle geçirmiştir. Yarım yüzyıllık çok partili demokrasi serüveni 3 kez doğrudan müdahale ile kesintiye uğramış, anayasalar iptal edilmiş, Meclis feshedilmiş, siyasal partiler kapatılmıştır. 28 Şubat sürecinin de doğrudan olmasa da post modern bir darbe olduğu ilgililerin ağzından dile getirilmiştir⁹.

Anayasaların hiç biri normal dönemlerde siviller tarafından yapılmamış, ya savaş şartları altında (1921 Anayasası) veya askeri müdahaleler sonrasında vesayet altında yapılmış anayasalardır (1961 ve 1982 Anayasaları). Şu anda yürürlükte olan 1982 Anayasası 12 Eylül müdahalesine sebep teşkil etmiş olan anarşi ve teröre bir tepki olarak özgürlüklerin kullanılmasına pek çok kısıt getiren, Yargıtay Başkanı gibi üst düzey hukukçuların mutlaka değiştirilmesini, kendisiyle Türkiye'nin 21. yüzyıla girmemesi gerektiğini belirttikleri bir metindir (Selçuk, 1999 ve 2000). Bugüne değin otuzun üzerinde siyasal parti çeşitli gerekçelerle kapatılmıştır. ABD ve Batı Avrupa demokrasilerinde örneği olmayan, iç ve dış temel politikaları belirleyen bir MGK kurumumuz vardır. İçerde ve dışarıda ülkeyi seçilmişlerin mi, atanmışların mı yönettiği konusunda kafalarda ciddi kuşku bulunmaktadır.¹⁰

Hukukçularımızın bir kısmı demokrasinin militan yöntemlerle savunulması gerektiğini düşünmekte (Savaş, 2000), binlerce faili meçhul cinayet aydınlatılmayı beklemekte, aleyhine açılan çok sayıda davada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM) Türkiye'yi insan hakları ihlalleri nedeniyle tazminat ödemeye mahkum etmektedir. Kısaca siyasal açıdan çok sayıda Türkiye'ye özgü farklılık ve bu farklılıkların doğurduğu sıkıntı mevcuttur.

Ekonomik açıdan da durumun pek farklı olduğu söylenemez. Başta otomotiv ve beyaz eşya olmak üzere bir çok sektörde tekelleşmiş veya oligopol piyasası özelliği

⁹ Zikreden Yavuz (2001).

¹⁰ Türkiye'de Anayasaların yapılma serüveni ve içerik yönünden 1921, 1961 ve 1982 anayasalarının etraflı bir incelemesi için bkz. Erdoğan (2001).

ağır basmakta¹¹, özelleştirme sorunu 20 yıla yakın bir süredir gündemde olduğu halde bir türlü sonuca ulaştırılmamakta, devletin ekonomideki ağırlığı azaltılmamaktadır. Özelleştirilen bankalarda birbiri ardına yolsuzluklar ortaya çıkarılmış, enerji sektörü ve ihracat başta olmak üzere bir çok alanda ciddi yolsuzluk ve soygun olayları gündeme gelmiştir¹².

Türkiye halen dünyanın en yüksek enflasyon rakamına sahip ekonomilerinden biridir. Ülke son 20 yıldır %50-100 aralığında seyreden kronik enflasyonla iç-içe yaşamaktadır. Gelir dağılımı bozuk, işsizlik yüksektir. Hâlâ nüfusumuzun yarıya yakını tarımla uğraşmakta (%42), tarımda ve sanayide üretkenlik görece düşük düzeylerde bulunmaktadır¹³.

Kronik kamu finansman açıkları ve yüksek enflasyon karşısında çaresiz kaldığı için IMF ile imzalanmış olan Stand-by anlaşmasının gereği olarak yürütülmeye çalışılan ekonomik istikrar programı, siyasi istikrarsızlık, sağlam döviz kaynaklarının yetersizliği, sıcak paraya bağımlılık ve güven yokluğu gibi nedenlerle biri Kasım 2000, diğeri Şubat 2001 sonunda yaşanmış olan iki ciddi kriz sonucu çökmüş, 2001 yılının ilkbahar ve yaz ayları krizden çıkış için yeni reçete arayışlarıyla geçmiştir.

Bu haliyle Türkiye, kendileriyle bütünleşmek istenen çağdaş ve ileri ülkelerin epey gerisinde, geri kalmış üçüncü dünya ülkelerini andıran bir görünüm sergilemektedir. Bu durumu kaçınılmaz ya da kendiliğinden ortaya çıkıveren bir durum olmaktan çok, bugüne değin ısrarla uygulanan politikaların bir sonucu saymak gerekir. Bu bağlamda bir iktisat profesörünün bir panelde söylediği, bugünkü durumdan en çok şikayet edenlerin, bu duruma gelinmesinde en çok sorumluluğu olanlar olduğunu belirten sözü ilginçtir¹⁴. Mevcut durumun aynen devamını istemenin, doğal olarak, bu sorunlara köklü çözüm bulma konusundaki isteksizliği yansıttığı söylenebilir.

¹¹ Türk ekonomisindeki tekelleşme eğilimi konusunda aralarında Tekeli vd. (1982), Aksoy (1983), Katircioğlu (1990), DİE (1993), Güneş (1996) ve Yeldan vd. (1997)'nin de yer aldığı birçok çalışma bulunmaktadır. Bunlardan örneğin Tekeli vd. (1982)'nin bulgularına göre Türk sanayiinde tekelleşme eğilimi %60'lar, Güneş (1996)'ya göre %50'ler düzeyindedir. Yeldan vd. (1997)'nin bulguları da toplam 82 sektörden 65'inde tekelleşme eğilimi olduğunu göstermektedir. Bu rakamlar gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında oldukça yüksek rakamlardır.

¹² Geride bıraktığımız aylarda banka yolsuzlukları ve enerji yolsuzluklarıyla ilgili olarak ardı ardına yapılan operasyonlar kadar, bir aşamadan sonra operasyonların ardındaki kilit isim olarak İçişleri eski bakanının görevden alınması ve bürokrasideki atama operasyonları dikkat çekicidir.

¹³ 1992 verilerine göre imalat sanayiinde emek verimliliği karşılaştırması Türkiye'nin emek verimliliği yönünden görece ne kadar geri olduğunu çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Türkiye'de birim işgücünün yılda ürettiği katma değer 4.408 \$/yıl iken, bu rakam AB için 21.787 \$/yıdır (Ertuğ, 1995, s.162).

¹⁴ Deniz Gökçe, İşletme ve Finans Dergisi tarafından düzenlenen Kasım-2000 Mali Krizi ve IMF-Stand by Programının Geleceği konulu Panel, 7 Şubat 2001.

2. İslam Birliği: Teorik olarak genelde dindar kesime, özelde de siyasal İslamcılara çok sempatik gelen İslam ülkeleriyle Ortak Pazar kurma, işbirliği yapma veya onlarla bütünleşme projesi, mevcut dünya konjonktürü ile etrafımızı çevreleyen siyasal ve ekonomik koşullar dikkate alındığında hiç de realist olmayan, gerçekleştirilebilirliği imkansız görünen bir alternatiftir. Bunun başlıca nedenleri İslam dünyasında böyle bir siyasal iradenin olmaması, bu ülkeler içinde bize ekonomik ve siyasi yönden örnek olabilecek bir tek ülkenin bile bulunmaması ve İslam dünyasında böylesi bir bütünleşmenin gerektirdiği finansal ve teknolojik imkanların mevcut olmaması olarak sıralanabilir. Aşağıda bu faktörler kısaca açıklanmıştır.

Birincisi bu tür bir birlik güçlü bir siyasal iradeyi, uzun soluklu düşünebilmeyi ve bunun gerektireceği adımları kararlılıkla atabilecek kapasiteyi gerektirir. Oysa bugün İslam dünyası paramparça bir görünüm sergilemektedir. Güney komşularımızın da aralarında olduğu pek çok ülkenin birbiriyle sınır sorunları, toprak anlaşmazlıkları ve eskiye dayalı husumetleri vardır. Araplarla Türkler arasında I. Dünya Savaşı günlerinden kalan bir soğukluk ve güvensizlik sözkonusudur. Türkler'in önemli bir bölümü Araplar'ı "Osmanlı'yı arkadan vuran hainler" olarak görürken, Araplar'ın pek çoğu da hâlâ, İngilizlerin I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı'nın güney cephesini çökertip Hicaz'ı Osmanlı'dan kopartmak ve bölgedeki petrol rezervlerini kontrol altına almak planı çerçevesinde dedelerine İngiliz Casusu Lawrence'ın yüzyıl önce anlattığı Osmanlı-sömürü-isyen kavramlarıyla örülü hikayelere inanmaktadır¹⁵. Bu anlayışın bütünleyici bir parçası da, Arap dünyasının hatırı sayılır bir bölümünde geçerli olan, Cumhuriyet Türkiye'sinin yaptığı reformlar ve Batıya yanaşma politikalarıyla İslamdan uzaklaştığı ve İslam dünyasına yabancılaştığı yolundaki anlayıştır.

Türk toplumunun azımsanamayacak bir bölümü de Arap dünyasını geriliğin sembolü ve yukarıda belirtildiği gibi Türkleri arkadan vuran isyankarlar grubu olarak görmektedir. Bu konuda köklü bir zihniyet değişimi olmadan böyle bir birliktelik en "olmazsa olmaz" unsurundan yoksun demektir. Zihniyet değişimi ise akşamdan sabaha gerçekleşecek bir süreç değil, uzun yıllar alan, aradan kuşakların geçmesini gerektiren bir süreçtir. Sözü edilen bu tarihsel-pratik zorluğun yanısıra, Arap dünyasının özellikle S. Arabistan ve Körfez bölgesinde baskın olan radikal selefi-vahhabi düşünüşün, tasavvufi unsurlarla iç-içe geçmiş, Batılı değerlerin bir

¹⁵ Amerika'da bulunduğu yıllarda, Arap dünyasının değişik ülkelerinden gelen, pek çoğu master ve doktora düzeyinde ihtisas yapan öğrencilerin ezici bir çoğunluğunda bu anlayışı bizzat gözlemlemek bu satırların yazarı için acı bir tecrübe olmuştur. Tipik bir örnek: Alanında (bilgisayar) dünya çapında saygın bir yeri olan Libya'lı, Amerikan vatandaşı bir profesör, Osmanlı ile ilgili kafasındaki en önemli imajın "The Making of Modern Libya" adlı kitaptan edindiği, "Osmanlı'nın Arapları ağır vergiler altında inletip onlara devlet olma fırsatı vermeyen acımasız bir emperyal güç" imajı olduğunu anlatmıştı.

çoğunu adapte etmiş, daha ılımlı ve toleranslı Anadolu müslümanlığıyla uzlaştırılmasının zorluğuna da dikkat çekilmelidir.

İkincisi, İslam ülkeleri içerisinde ne ekonomik ne de siyasal açıdan bize örneklik edebilecek bir ülke vardır. Bunlar içinde çoğulcu demokrasi ve piyasa ekonomisiyle yönetilen, hukukun üstünlüğünün egemen olduğu bir tek ülke mevcut değildir. Sözkonusu ülkelerin hemen tümü ya sivil ya da askeri diktatörlükle yönetilmekte, hiç birinde halk iradesi yönetime yansımamaktadır. İktidarlar çoğu kez ya darbeyle, ya da iktidardaki diktatörün ölümüyle ancak el değiştirebilmektedir. Endonezya'da yakın geçmişte yerini bir başkasına bırakmak zorunda kalmış olan Suharto 30 yıl ülkesini diktatörlükle yönetmiştir. Libya'da yönetime bir askeri darbeyle gelmiş olan Albay Muammer Kaddafi iktidarı da bir o kadar süredir devam etmektedir. Hafız Esad öldüğünde Suriye çeyrek asırlık bir diktatörlük dönemini geride bırakmıştı. Esad'ın ölümünden sonra bu ülke demokrasi yerine, alelacele gerekli yasal değişiklikleri yapıp Esad'ın oğlunu yerine geçirmek suretiyle hanedanlık yolunu tercih etti. Irak'ta Saddam'ın, Mısır'da Mübarek'in, Tunus ve Cezayir'de mevcut iktidarların ne kadar halk, ne kadar bölge dışı güçlerin desteğiyle ayakta durdukları ortadadır. Arap dünyasının insanı henüz özgür ve serbest seçim olgusuyla tanışmış değildir. En demokratik gibi görünen Malezya'da Mahatir Muhammed, iktidarının 20. yılına yaklaşmaktadır. Üç-dört yıl önce Malezya'da şeffaflık ve açıklık talebiyle iktidarı eleştiren Enver İbrahim'in başına gelenler, bu ülkenin de demokrasi ve hukuk devleti açısından ne kadar özürü olduğunu yeterince göstermiştir¹⁶.

Batıya bağımlılık açısından bakıldığında görünen gerçek, sözkonusu ülkelerin her birinin Türkiye'den daha fazla Batıya bağımlı durumda olduğudur. Biraz çizgi dışı olmakla, evrensel ölçülere aykırı yanları bulunmakla birlikte, Türkiye'de sorunlu da olsa işleyen, günlük çalkantıların ötesine geçip orta vadeli bir perspektiften bakıldığında daha net görüleceği üzere, giderek gelişen bir demokrasi vardır. Dışa açılma yönünde atılmış ciddi adımlar sözkonusudur ve demokrasinin yerleştirilmesi ve hukukun üstünlüğünün sağlanması konusunda giderek güçlenen bir milli irade ve sivil toplum mevcuttur. Geçtiğimiz aylarda kabul edilen Ulusal Program ve halen üzerinde çalışılan Anayasa değişiklikleri de bu yönden, en azından umut vericidir. Kısaca Türkiye sorunlarına rağmen hem ekonomik, hem siyasi, hem de hukuki yönden İslam dünyasını örnek almaktan ziyade, ona örnek teşkil edebilecek bir konumdadır.

Üçüncüsü, İslam dünyasında böylesi bir bütünleşmenin gerektirdiği finansal ve teknolojik imkanlar yoktur. Bir bölgesel bütünleşme projesi muazzam parasal kaynak ve gelişmiş teknolojik imkanlar gerektirir. Oysa İslam ülkelerinin hiçbiri bu

¹⁶ Bir dönem Başbakan Mahatir Muhammed'in yardımcılığını yapmış olan İbrahim iktidarın bazı karanlık işlerini eleştirip şeffaflık ve açıklık talep etmeye başlayınca apar topar tutuklanmış, hakkında cinsel sapıklığa kadar uzanan bir dizi suçlamalar yapılarak hapse atılmıştır.

imkanlara sahip değildir. Petrol zengini Arap ülkelerinin bir kısmı parası Batılı bankalarda tutulmakta, bir kısmı da silah alımına yatırılmaktadır. Genelde Ortadoğu petrolünün, özelde de S. Arabistan petrol rezervlerinin Arapların değil, ABD'nin kontrolünde olduğu herkesçe bilinen bir gerçektir. Endonezya'dan Fas'a kadar İslam ülkelerinin hemen tamamı en az Türkiye kadar kalkınma hesaplarını Batıdan yapılacak sermaye ve teknoloji transferine bağlamaktadırlar. Bu ülkelerin bir kısmı (özellikle Bangladeş ve Afrika kıtasında yer alanlar) dünyanın en fakir, altyapısı en yetersiz, en fazla dış yardıma muhtaç ülkeleri arasında bulunmaktadır. Kısacası irade yetersizliği, idari yetersizlik ile finansal ve teknolojik yetersizlik nedenleriyle İslam Birliği bugün için gerçekleştirilebilir, ulaşılabilir bir alternatif değildir. Bu çerçevede Diyanet İşleri Başkanı'nın, Türkiye'nin AB'ye katılarak "tüm Türk-İslam dünyasının ve hatta tüm doğu halklarının gelişmiş ülkeler ligindeki sözcüsü ve temsilcisi" olabileceği yönündeki görüşü, üzerinde durulmaya değer bir görüştür (Yılmaz M.N., 2000, s. 133).

3. Avrupa Birliği: Mevcut koşullarda en gerçekçi, ulaşılabilir ve ekonomik-siyasi açıdan kazançlı olan alternatifin AB olduğu söylenebilir. Bunun başlıca nedenleri yukarıda sıralanmış olan alternatiflerin maliyetlerinin yüksek olması ya da gerçekçi olmamalarının yanısıra, AB'nin gerek ekonomik gerekse siyasal kriterler açısından bizden daha iyi, teknolojik ve parasal imkanlar açısından gelişmiş ve bize yardım edebilecek konumda bulunması, dış ticaretimizin yarından fazlasını zaten AB ile yapıyor olmamız gerçeği ve nihayet AB ülkelerinde 3 milyonu aşkın bir Türk nüfus kitlesinin var olması olarak sıralanabilir. Bu faktörler aşağıda kısaca açıklanmaktadır.

Birincisi, siyasal kriterler açısından AB Türkiye'den daha iyi bir konumdadır. Yeryüzündeki Semavi dinlerin ve bir çok ideolojinin kabul ettiği, 20. yüzyıl sonlarından itibaren de tüm dünyada öne çıkan ortak evrensel değerler olarak farklılıklara saygı, insan hayatına değer verme, hukukun üstünlüğü ile, temel hak ve özgürlüklerin tanınıp korunması açısından bakıldığında Avrupa'nın daha iyi bir konumda olduğunu söylemeye gerek yoktur. Çoğulcu demokrasi, hukuk devleti ve özgürlüklerin kullanımı açılarından AB ile Türkiye'yi karşılaştıran gerek yazılı metinler, gerekse gözlemler bu gerçeğe işaret etmektedir.¹⁷

İkincisi, ekonomik kriterler açısından AB bizden daha iyi bir konumdadır. AB ortalaması olarak kişi başına gelir 20 bin doların üzerinde olup Türkiye'nin altı katından fazladır.¹⁸ Gerek tarım gerek sanayide AB'de üretkenlik Türkiye'den kat

¹⁷ Bkz. Selçuk (1999 ve 2000), Erdoğan (2001a ve 2001b). Bu konuda yazılı metinlerin yanısıra, gerek Avrupa'yı gezenler, gerekse tatilini geçirmek üzere Türkiye'ye gelen işçilerin ve yakınlarının gözlemlerine dayalı olarak anlattıkları da zengin bir sözel malzeme birikimi sunmaktadır.

¹⁸ 1998 yılı itibarıyla AB kaynakları satınalma gücü paritesine göre hesaplanan kişi başına gelir rakamını Türkiye için 6400 ECU (AB ortalamasının %32'si) olarak vermektedir. Satınalma gücü paritesine göre hesaplanan rakam Türkiye için normal rakamdan genellikle 1,5 kat daha fazladır ve adı geçen yılda 1 ECU'nun değeri 1 Dolar'dan yüksektir. Kaynak: AB Web Sitesi.

kat yüksektir; enflasyon %2 dolayındadır; AB'nin kamu borçlanma gereği, işsizlik, iç ve dış borçlar, dünya pazarlarındaki rekabet gücü, üretim ve ihracat kapasitesi, vb. gibi ekonomik göstergeleri Türkiye'den çok daha iyi durumdadır; nihayet sağlık ve eğitim olanakları Türkiye ile karşılaştırılmayacak kadar gelişmiştir.

Üçüncüsü, AB öteden beri Türkiye'nin en önemli dış ticaret ortağı olup toplam dış ticaretimizin yarısından fazlası AB ile yapılmaktadır. AET'nin kurulduğu 1950'li yılların sonlarında ihracat ve ithalatımızda sırasıyla %40 ve %30 olan AB payı aradan geçen yıllarda giderek artmış, bugün hem ithalat hem de ihracatta %50 dolayında bir paya ulaşmıştır¹⁹. Dış ticaretin bir ülkenin ekonomik kalkınma ve ödemeler dengesinin sağlanmasındaki önemi dikkate alındığında, bir anlamda Türkiye'nin istese de Avrupa'yı başından atamayacak, atmaya kalkışsa bundan en çok kendisi zarar görecektir bir konumda olduğu söylenebilir.

Son olarak, AB üyesi ülkelerde Türkiye kökenli toplam 3 milyonu aşkın bir nüfus kitlesi yaşamaktadır. Dünyanın başka hiçbir ülkesinin bu kadar kalabalık bir işgücü ve göçmen nüfusu AB gibi bir bölgesel bütünleşme projesine dahil ülkeler grubunda yaşamamaktadır. Oradaki işgücünden sağlanan işçi dövizlerinin ve AB'den gelen turistlerden kaynaklanan turizm gelirlerinin dış ödemeler dengesi açısından katkılarının ne kadar önemli olduğunu izaha gerek yoktur. 1990'lı yıllarda özellikle Almanya'da olmak üzere Türkleri geri dönüşe özendirme girişimlerine rağmen Avrupa'da yaşayan Türk nüfusun büyük çoğunluğunun geri dönmeyeceği artık açıklık kazanmış durumdadır. Türkiye'nin Batı Avrupa'da yaşayan bu kitleyi iyi örgütleyip mobilize edebilmesi durumunda Avrupa nezdinde kendi menfaatlerini ilgilendiren konularda inanılmaz etkinlikte bir baskı grubu ve barış elçilerine sahip olması mümkündür.

4. SONUÇ YERİNE: TÜRKİYE'Yİ SEVMEK AB ÜYELİĞİYLE ÇELİŞİR Mİ, AB'YE ÜYELİK TÜRKİYE'Yİ BÖLER Mİ?

Avrupa parlamentolarının sözde Ermeni yasa tasarılarını gündeme getirdikleri, Fransa'ya karşı protesto ve yaptırımların sözkonusu olduğu, Kıbrıs'la ilgili baskıların arttığı ve de Türkiye'de ekonomik krizin derinleştiği bugünkü konjonktürde AB üyeliğini, hele Kopenhag kriterlerini savunmak bir bakıma kolay görünmüyor. Bir yandan geçtiğimiz aylarda Fransa'nın sözde Ermeni tasarısını yasalaştırmasının ardından doğan infial, bir yandan da resmi çevrelerce "kabul edilemez" diye nitelendirilen Kıbrıs ve Ege konusundaki AB beklentileri. Bir de bunun üzerine son onyılların en ağır ekonomik krizi. Dünyada eşi görülmemiş biçimde, faizlerin %7500'lere fırladığı, bir gecede paranın %50 değer kaybettiği, birkaç saat içinde milyarlarca doları bulan sermaye kaçışının yaşandığı bir bunalım ortamı ve sonuçta IMF ile ortaklaşa yürütülen istikrar programının

¹⁹ Türkiye-AB dış ticaretinin hacmi ve gelişme trendi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticareti (DİE).

çökmesi. İlk bakışta konjonktür AB üyeliğini savunmak için pek uygun gibi görünmüyor.

Oysa bir başka açıdan, yaşanan son ekonomik krizin AB ile birlikteliğinin gerekliliğini savunmak için bir fırsat olduğu ileri sürülebilir. AB üyesi hiç bir ülkenin bu boyutlarda bir krize girmesine meydan verilmez, kriz bu ölçüye varmadan müdahale edilirdi. Nitekim İspanya, Portekiz ve Yunanistan gibi birliğe katılmadan önce sık sık benzer sorunlar yaşamış ülkelerin hiçbiri, birliğe katıldıktan sonra böylesi krizler yaşamamıştır.

Yaşadığımız krizlerin sorumluluğunu sürekli dış mihraklara, Türkiye üzerinde dış güçlerce oynanan oyunlara atmanın bir bakıma işin kolaylığına kaçarak kendimizi kandırmak anlamına geldiği ileri sürülebilir. Yapılması gereken, sağduyu ile hareket edip sorunları cesaretle göğüslemek ve millet-devlet ilişkilerini iyileştirmek, krizden menfaat uman çıkar odaklarının tuzağına düşmemek ve Türkiye'yi hem kendisi, hem de dış dünya ile daha barışık bir ülke haline getirmektir. İçinde bulunduğumuz koşullarda bunun en gerçekçi yolu, AB ile bütünleşmekten geçmektedir.

Ekonominin rekabete açılması bazı menfaat çevrelerinin işine gelmiyor olabilir; bazı çevreler bu ülkenin demokratikleşmesi ve sivilleşmesinden rahatsızlık duyuyor olabilir. Yapılması gereken tam da bu çevrelerin ekmeğine yağ sürecektir biçimde "vatan, millet, Sakarya" şarkıları eşliğinde "bize bizden başka dost yok" türünden sloganlarla desteklenmiş fevri tepkiler vermekten, korumacı ve içe kapanmacı politikalara sarılmak değil, kendisiyle de, etrafıyla da barışık, demokrasi, hukuk devleti ve piyasa ekonomisinin egemen olduğu bir Türkiye talebinde ısrarlı olmaktır. Hukukun evrensel ölçülerini tutturmuş, halk iradesinin yönetime yansıdığı bir demokrasiyi oturtmuş, kişi başına geliri 20 bin doların üzerine çıkmış bir Türkiye'nin bölünüp parçalanma tehlikesinin, bugünkü Türkiye'den çok daha düşük olacağını söylemek temelsiz bir iddia olmasa gerektir.

Nitekim benzer terör sorunları ve bölünme tehlikesi yaşayan İspanya, AB'ye üyelikten sonra ekonomik kalkınmasında hızlı bir hamle yapmış, siyasal sorunlarının üstesinden gelmiş ve eskisine oranla iç bütünlüğünü daha sağlam hale getirmiştir. Benzer şekilde, daha önceleri sık sık darbelerle ve ekonomik krizlerle çalkalanan bir ülke olan Yunanistan AB'ye katıldıktan sonra daha demokratik, daha istikrarlı ve daha refahı yüksek bir ülke durumuna gelmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye tercihini gerek ekonomik, gerekse siyasi yönden önündeki alternatiflerin en gerçekçisi, kazançlı ve ulaşılabilir olanı olan AB ile bütünleşme yolunda kullanmalı, ya da zaten bu yönde kullanmış olduğu tercihini konjonktürel bazı sorunların etkisiyle değiştirmemeli, sürüncemede bırakmamalıdır. AB ile ilişkilerden sorumlu Bakanın da zaman zaman vurguladığı gibi sürecin yavaşlamasında önemli bir rolü olan ulusal güvenlik ve bölünme tehlikesi konusundaki endişelerin giderilmesi için herkes üzerine düşeni

yapmalıdır. 19 Mart 2001 tarihinde kamuoyuna açıklanan, Katılım Ortaklığı Belgesi'ne Türkiye'nin cevabı niteliğindeki Ulusal Program, umut verici bir başlangıç olarak değerlendirilebilirse de, KOB ile belirgin bir üslup ve yaklaşım farklılığı taşıdığı vurgulanmalıdır. KOB'deki somut vurgulara, takvime ve taleplere karşın UP'de daha çok soyut, yüzeysel temenni ve niyet düzeyinde açıklamalar dikkati çekmektedir (Toprak vd. 2001: 85). UP'de yer alan vaatlerin büyük çoğunluğu belirsiz ve tereddütlü ifadelerle kaleme alınmış, "yapılması vaat edilen her iyileştirme için yürürlükteki Anayasa'nın mantığına paralel kayıtlar ve rezervlere yer verilmiştir" (Erdoğan 2001a: 201). Eylül ayında Meclis gündemine gelen Anayasa değişiklikleri bu çerçevede olumlu adımlar olarak değerlendirilmesi gereken, ancak oldukça yavaş ilerleyen gelişmelerdir. Ulusal güvenlik ve AB'nin talepleri konusunda askeri bürokrasi ile siyasi çevrelerin belirli bir yaklaşım farkına sahip oldukları basına yansıyan beyanatlardan anlaşılmaktadır. Her şeye rağmen konunun kamuoyunda tartışılması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

Ancak bu tartışmalardan Türkiye lehine sonuçlar ummak için görevleri, sorumlulukları ve aldıkları eğitim gereği ulusal güvenlik vb. konularda son derece hassas olan bürokratik çevrelerin duyarlılıkları anlayışla karşılanmalı, onları rencide edici tavırlar içine girmeden daha fazla açıklığın, özgürlüğün, rekabetin ve dünya ile bütünleşmenin nasıl ülkeyi parçalamak yerine bütünlüğü pekiştirici bir rol oynayacağı konusu akademik, bilimsel ve siyasi zeminlerde yapıcı bir üslupla işlenmelidir.

Milliyetçilik ve ülkenin bölünmez bütünlüğü konusunda duyarlı olmanın AB'ye karşı olmayı gerektirdiğini ima eden görüş kanımızca pek isabetli değildir. Milliyetçi olmak, memleketin bütünlüğü konusunda duyarlı olmak bizzat AB ile bütünleşmeye karşı olmayı gerektirmez. Başta sorulan soruyu yanıtlamak gerekirse, bu satırların yazarına göre Türkiye'yi sevmek AB üyeliğiyle çelişmez, AB'ye üyelik de Türkiye'yi bölmez. Tersine çağdaş uygarlık düzeyine erişme hedefine AB üyeliği kanalıyla daha etkin biçimde yürünebilir, daha müreffeh bir Türkiye bu yolla daha hızla gerçekleştirilebilir.

Erdoğan'ın (2000) da isabetle vurguladığı gibi, Cumhuriyetin kurulmasının ardından Atatürk ve arkadaşlarının attıkları adımların ve gerçekleştirmeye uğraştıkları reformların yöneldiği en temel hedef "muasır medeniyet seviyesine ulaşmak"tır. Yani ülkenin güçlenmesi, kalkınması, refahının artması ve dünyanın saygın ülkeleri arasına katılması Cumhuriyeti kuran kadronun baş hedefidir. Yapılan reformlar özü itibarıyla bu temel hedefe ulaşmak amacıyla o günün koşullarında uygun oldukları düşünülen araçlar hükmündedir. Değişen zaman, zemin ve koşullara göre araçların ve politika önceliklerinin gözden geçirilmesi, yenilenmesi veya yeni araçların devreye sokulması kaçınılmazdır; aksi halde dünya değişirken yerinde saymak Cumhuriyet Türkiye'sini çağdaş uygarlık hedefinden daha da uzaklaştıracaktır. Bu çerçevede amaç Türkiye'nin dünya devletleri arasında onurlu, saygın ve güçlü bir yer edinmesini, refah düzeyi yüksek, insanları

birbiriyle kaynaşmış, daha özgür ve daha mutlu insanların yaşadığı bir ülke haline gelmesini sağlamaksa, bugün bunun yolu daha fazla demokrasiden, daha fazla özgürlükten, rekabete dayalı piyasa ekonomisinden ve hukukun üstünlüğünün sağlanmasından geçmektedir. Meseleye bu şekilde bakmak milliyetçilik, laiklik ve ülke bütünlüğü konusunda hassas olan kesimlerin de AB ile bütünleşmeyi içselleştirmelerini kolaylaştıracaktır.

Son olarak bir noktaya daha değinip yazıyı noktalayalım. “Biz ne yaparsak yapalım ağzımızla kuş tutsak bizi üye yapmazlar, Gümrük Birliği onların menfaatine idi, o yüzden imzaladılar, oysa Birliğe tam üyelik Türkiye’nin menfaatinde, AB böyle bir üyeliğe asla razı olmayacaktır” görüşünde olanlar vardır²⁰. Bu görüşü biraz abartılı ve aşırı genellemeci bulduğumuzu, bu bağlamda AB’nin Türkiye’yi hiç bir zaman bünyesine kabul etmeyeceği iddiasının komplo teorisi çağrışımı yaptığını belirtelim. Dış dünya ile ilişkilere bakarken eski geleneksel düşünce kalıplarını eleştirel bir bakışla gözden geçirip daha esnek, daha özgüven sahibi bir zihin penceresinden bakmak daha tercihe değer bir tutumdur.

AB’nin bizi kesinlikle ve hiç bir zaman tam üyeliğe kabul etmeyeceği görüşünün doğruluğundan kuşkulanmak için bir kısmı yukarıda sıralanan çok sayıda neden vardır. Ama varsayalım ki bu görüş doğrudur, o zaman da şu söylenebilir: AB’nin bizden üyelik için istedikleri, kimin tarafından istendiklerinden bağımsız olarak, bizim menfaatimize olan isteklerdir. Türkiye enflasyonu tek haneli rakamlara indirsin, kamu borçlanma gereğini düşürsün, tekelleşmeyi önleyici bir rekabet ortamı yaratsın, üretimde ve bürokraside verimliliği artıracak adımları atsın, hukukun üstünlüğünü sağlasın, faili meçhul cinayetleri aydınlatsın, sivil iradenin hakimiyetini, şeffaflığı, çoğulcu demokrasiyi gerçekleştirip insan hakları ve özgürlüklerinin daha üst düzeyde garanti edildiği çağdaş bir iktisadi-siyasi ortam yaratsın, o zaman varsın Avrupa Türkiye’yi içine almasın. Böyle bir durumda ya AB Türkiye’yi içine almaya kendisini mecbur hissedecek, ya da Türkiye başka bazı ülkelerin kendi çevresinde kümelenmek istediği bölgesel bir çekim merkezi haline rahatlıkla gelecektir.

²⁰ Bu görüşün dile getirildiği bir örnek için bkz. Özel (1995).

Kaynakça

- AB Web Sitesi: <http://europa.int/comm>
- Acar, M. (2001) "Sihirli Anahtar Terminatöre Karşı: Avrupa Birliği Nedir, Ne Değildir?" *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.2, Sayı 1 (Nisan).
- Aksoy, A. (1983) "Türkiye Özel İmalat Sanayiinde Yoğunlaşma, Kârlılık ve Ücret İlişkisi," *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 10(4):367-386.
- Albayrak, H. (2000) "Liberalizm, Demokrasi ve Hoşgörü, Gerçek Hayat'ın Başladığı Yerde Bitti," *Gerçek Hayat*, 15-21 Aralık 2000, sayı 8, s.7.
- Alkan, A. T. (2000), "Avrupa Birliği'ne Hayır; Türkiye'ye Evet," *İslami Araştırmalar*, Cilt 13, Sayı 2: 159-161.
- Bulaç, A. (2000), "AB Süreci; Kimlik ve Gelecek," *İslami Araştırmalar*, Cilt 13, Sayı 2: 143-153.
- Çakır, R. (1999) "İslamcıların Batıcılığa Süreci," *Birikim*, Aralık 1999.
- DİE (1993), *Türkiye İmalat Sanayiinde Yoğunlaşma: 1985-1989*, Ankara.
- Erdoğan, M. (2000), "Türkiye'nin Batılılaşması ve Avrupa Birliği," *Liberal Düşünce Topluluğu web sitesi*, 4 Ekim 2000: <http://liberal-dt.org.tr/at/at-me3.htm>.
- Erdoğan, M. (2001a), *Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset*, 3. b. Liberte: Ankara.
- Erdoğan, M. (2001b), "Avrupa Birliği Anayasalarında Devletin Temel Nitelikleri," *Liberal Düşünce*, s. 23 (Yaz): 29-35.
- Erdoğan, M. (2001c), "AİHM'nin RP Kararının Düşündürdükleri," *Liberal Düşünce*, s. 23 (Yaz): 41-50.
- Ertuğ, Y. (1995), "Gümrük Birliği ve Türk Tekstil Konfeksiyon Sektörü," *Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye, Gümrük Birliği Özel Sayısı*, Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos-Eylül 1995, Sayı 17-18: 145-179.
- Eurostat Yearbook '97*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 1997.
- Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye*, Gümrük Birliği Özel Sayısı, Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos-Eylül 1995, Sayı 17,18.
- Güneş, M. (1996) *Türkiye İmalat Sanayiinin Yüzde 50'si Tekel*, Teksir.
- Kasım-2000 Mali Krizi ve IMF-Stanby Programının Geleceği, *İşletme ve Finans Dergisi'nce Düzenlenen Panel*, 7 Şubat 2001, Ankara.
- Katırcıoğlu, E. (1990), *Türkiye İmalat Sanayiinde Yoğunlaşma ve Yoğunlaşmayı Belirleyen Faktörler*, TÜSES, İstanbul.

- Özel, M. (1995), “Gümrük Birliği, Küreselleşme ve Türkiye Üzerine Söyleşiler,” *Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye, Gümrük Birliği Özel Sayısı*, Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos-Eylül 1995, Sayı 17-18: 36-39.
- Proposal for a Council Decision on the Principles, Priorities, Intermediate Objectives and Conditions Contained in the Accession Partnership with the Republic of Turkey*, Commission of the European Communities, Brussels: 8.11.2000. (Katılım Ortaklığı Belgesi.)
- Savaş, V. (2000), *İrtica ve Bölücülüğe Karşı Militan Demokrasi*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Selçuk, S. (1999), *Demokrasiye Doğru*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Selçuk, S. (2000), *Özlenen Demokratik Türkiye*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Tekeli, İ., S. İlkin ve Y. Kepenek (1982), *Türkiye’de Sanayi Kesiminde Yoğunlaşma*, Ankara.
- Toprak, M., Ö. Demir, M. Doğanlar, E. Dönek, Ö. Açıkgöz ve M. Acar (2001), *Türkiye Ekonomisi: Serbest Piyasa Devriminin Serüveni*, Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Türkiye-Avrupa Birliği Dış Ticareti 1989-1988*, DİE, Ankara, Ocak 2000.
- Türkiye Gündemi 2000 Araştırmaları (2001)*, ANAR Ankara Sosyal Araştırmalar Merkezi, Ankara.
- Yavuz, M. E. (2001) “28 Şubat Demirel’e Çok Şey Borçlu,” *Yeni Şafak*, 19 Ocak 2001.
- Yeldan, E., A. Köse ve M. Güneş (1997), “İnput-Output Tablosu Sektör Tasnifine Göre Türkiye İmalat Sanayiinde Yoğunlaşma Eğilimleri 1985-1993,” *Ekonomik Yaklaşım*, Sonbahar 1997, cilt 8, s.26: 33-47.
- Yılmaz, B. (1999), “Avrupa Birliği-Türkiye İlişkisi,” *Yeni Türkiye*, 99/28:563-564.
- Yılmaz, M. N. (2000), “Avrupa Birliği Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı,” *İslami Araştırmalar*, Cilt 13, Sayı 2: 129-133.